

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р свещеноиконом **ИВАН СТОЯНОВ ИВАНОВ**

за дисертация за присъждане на ОНС „доктор“, по професионално направление 2.4 „Религия и Теология“, научна специалност „Пастирско богословие“:

„СВОБОДНА ВОЛЯ И ПОСЛУШАНИЕ В ПРОЦЕСА НА ДУХОВНОТО ОБГРИЖВАНЕ НА ПРАВОСЛАВНИЯ ХРИСТИЯНИН“

с автор **ИВАЙЛО ЕВГЕНИЕВ ВАСИЛЕВ**, докторант към катедра „Практическо богословие“ в Богословския факултет при СУ „Св. Климент Охридски“
и научен ръководител: доц. д-р **ИВО ЯНЕВ**.

На основание чл. 4 от Закона за развитието на академичния състав в Република България и заповед на Ректора на СУ РД 38-351 от 2.07.2024 г и решение на ФС на Богословския факултет от 20.06.2024 г. протокол н. 15, и протокол от Първо заседание на Научното жури от 16.07.2024 съм избран за член (автор на сткановище) за процедурата по присъждане на образователната и научна степен „доктор“ за дисертацията на Ивайло Евгениев Василев.

Сведение за докторанта и докторантурата

Докторантът Ивайло Василев беше отличен студент и много стриктно и последователно спазваше всички изисквания за подготовката си в Докторантската програма и изпълни Индивидуалния си план, дори даде повече от себе си в рамките и извън рамките на изискуемото.

Сведения за дисертацията и автореферата

Дисертационният труд е в обем 236 страници без приложението. Научното произведение се състои от предговор, увод, три глави и заключение, използвана литература от 223 заглавия, от които 79 светоотечески и др. извори, 83 изследвания на български и руски език и 61 на английски и гръцки език, 891 бележки под линия, самооценка на научните приноси и списък на изискуемите за присъждане на ОНС „доктор“ 3 бр. авторови публикации, свързани с темата на дисертацията. Трудът е придружен от приложение от 11 стр., в което са приведени текстове от св. отци, имащи отношение към съчинението, но не цитирани в пълнота в тялото на съчинението

Трудът разглежда значим аспект в областта на Практическото богословие и научното направление – Практическо богословие. Предложената дисертация има за свой **обект** духовният живот и обгрижване на православния християнин. **Предметът** ѝ е послушанието като вътрешен принцип на поведение и отношение към Бога, духовника и ближния. Целта на научното произведение е да изследва и установи мястото и ролята на свободната воля на човека и послушанието му за душевно спасение и вечен живот в

различните периоди от духовния му живот и обгрижване. Задачите на изследването са както следва: 1. да постави в контекста на православното разбиране за света и човека категорията „свободна воля“; 2. да изследва и изясни ролята на свободната воля на човека в неговото спасение и мястото ѝ в духовния му път; 3. да формулира и изследва етапите от процеса на духовно обгрижване на православния християнин. 4. да изследва неблагоприятните резултати от непослушанието; 5. да проучи и изследва послушанието като вътрешен принцип на поведение на православния християнин и херменевтичен ключ за разбиране на динамиката на израстването му в духовното подвизаване. **Методологията** на изследването следва традициите на богословската наука и светите отци. Използвани са методите на сравнителния анализ и на анализа и синтеза в работата с текстовете от Свещеното Писание, светоотеческите творения и съвременните богословски текстове. Водещи са Божието откровение и истина, разкривани в използваните извори и източници, като полагащите усилия са те да бъдат максимално точно и ясно изложени в контекста на разглежданите въпроси. За тази цел екзегезата е често употребявана, както и различните логически и богословски методи: индуктивен, дедуктивен, богословско-систематически, сравнителен и др. Забележително е, че дисертационната тема и предметът, който изследва, – послушанието в духовния път и обгрижване на християнина – не са разработвани цялостно от богословската наука. И в България в монографичните изследвания и студии на о. Георги Шавелски, о. Христо Димитров и др. послушанието за спасение не получава нужното внимание, ако изобщо е засегнато.

Според авторът в българското богословие различните въпроси, свързани със свободата, са разглеждани преимуществено в дискурса на нравствеността, например от Ганчо Пашев, архим. Евтимий Сапунджиев и по-малко от Иван Панчовски (условно може да бъде наречен дискурсът „трябва“), а не на 4 онтологичната потребност от връзка с Бога за осъществяването на личността и спасението ѝ и богоподобие посредством единението на волята с Бога, духовника и ближния. Изключение са съвременните разработки на Св. Тутеков, М. Стоядинов, Ст. Чиликов и др. Двете категории – свободна воля и послушание – стоят на централно място в светоотеческите творения и мисъл през вековете и съдържат всичко необходимо за изпълнението на назначението на човека на земята, възкачването му до небето и пътя му до там. Основни извори на учението за послушанието и свободната воля в така очертанния богословски дискурс са: Свещеното Предание на Стария и Новия Завет; някои раннохристиянски съчинения като Дидахи и Посланията на св. Игнатий Богоносец; творенията на кападокийските отци; знакови фигури като св. Максим Исповедник, св. Йоан Дамаскин, св. Симеон Нови Богослов и други филокалийни отци. С духовния подем на Св. Гора през отминалия век множество подвижници преоткриват и оделотворяват идеала на духовното наставничество и послушание, а техните духовни чеда съхраняват, разпространяват и правят достъпен завета им за всички нас. Сред тях са св. Йосиф Исихаст, св. Ефрем Катунакийски, св. Софроний Есекски, архим. Емилиян Симонопетрит и др. Учението за послушанието излиза от монашеска среда, но има широко приложение и извън киновията по свидетелството на всички тези отци. Българската богословска наука не е бедна на трудове, които имат пряко или косвено отношение към изследваната тема. Достатъчно е да се споменат Православното пастирство на о. Г. Шавелски за значимостта на свободата в духовното обгрижване и Пастирското богословие на о. Хр. Димитров с акцента върху индивидуалното душегрижие, а още и неговите три студии на тема Изповед и душепастирство за значението на изповедта, греха като непослушание и важността на силата на волята за промяна. Други значими произведения на Ганчо Пашев, архим. Серафим Алексиев, Иван Панчовски, Свилен Тутеков и Иво Янев акуратно въвеждат към темата и изследват различни аспекти от нея. В научното произведение са използвани и

научни трудове, писани на други езици, като тези на архим. Максим Констас, архим. Гавриил Бунге, архим. Петър Вряза, Ирене Хаушер, Сузане Хаусаман, митр. Василий Кудсия и др.

Съдържанието е разпределено по следния начин:

I глава. СВОБОДНА ВОЛЯ ЗА ПОСЛУШАНИЕ 1. Православното разбиране за света и човека 1.1. Божието творение; 1.2. Космология; 1.3. Антропология; 2. Свободна воля 2.1. Свободна воля за спасение; 2.2. Подобие на образа; 2.3. Произход и същност на злото; 2.4. Единение на волята с Бога; 2.5. Христология; 3. Послушание 3.1. Послушание за свобода; 3.2. Необходимост от послушание и предпоставки; 3.3. Послушание към духовника; 3.4. Прекословие и непослушание; 3.5. Измерения на послушанието; II. РАЖДАНЕ И УТВЪРЖДАВАНЕ НА ПРАВОСЛАВНИЯ ХРИСТИЯНИН 1. Процесът на духовно подвизаване и обгрижване 1.1. Обгрижването от духовника; 1.2. Разни етапи от процеса на духовно обгрижване; 1.3. Протичане на процеса на духовно обгрижване у вярващите и техните действия; 2. Раждане 2.1. Придобиване чрез слово; 2.2. Разположение на православния християнин; 2.3. Християнско посвещение; 2.4. Покаяние и изповед; 2.5. Избор на духовен отец; 3. Утвърждаване 3.1. Значение на утвърждаването на християнина; 3.2. Етапи в процеса на покаяние; 3.3. Св. Причастие и молитва; 3.4. Добри дела и учене; 3.5. Дисциплиниране и вразумление; III. ИЗРАСТВАНЕ И СЪВЪРШЕНСТВО НА ПРАВОСЛАВНИЯ ХРИСТИЯНИН 1. Израстване 1.1. Изповед; 1.2. Брак и свещенство; 1.3. Духовна борба и изоставяне; 2. Съзерцание 2.1 Място на съзерцанието; 2.2 Предпоставки; 2.3 Постигане на съзерцанието; 3. Обожение 3.1 Причастяване с Христос; 3.2 Предусловия; 3.3 Характеристики на състоянието; 3.4 Живот в бъдещия век.

В заключението авторът прави обективен анализ на постигнатото, изследователските хипотези и анализи. Предложеното изследване изучава в дълбочина въпросите за свободната воля и послушанието на човека в неговия духовен път на подвизаване и обгрижване от духовния наставник. Изложените положения недвусмислено сочат към основополагащата роля на свободната воля на човека, която той е призван да използва за добро в света и да насочи към Бога, за да придобие полза и благо съществуване тук на земята. Най-подходящият път за последното е употребата на послушанието като вътрешно движение на свобода и любов от страна на вярващия християнин, което той насочва към Бога, към неговия духовник и към ближния, според установената евангелска заповед на Спасителя и традицията на Църквата и светите отци. Послушанието, обикновено разбирано и разглеждано единствено в монашески среди, често е неразбирано и неговата цел – недооценена, поради която причина то остава неприлагано на действие на много места. Предложеният труд контекстуализира свободната воля за послушание на човека в различните етапи от процеса на духовното му обгрижване, като предлага изяснения на трудни въпроси, решения на навременни проблеми, а още и съвети, изпитани и взаимствани от духовната съкровищница на Православната църква: богатството от писания и сведения за наставленията на светите отци и църковни писатели, в допълнение към съвременните учени, които с критичен апарат и отношение изваждат най-ценното от огромната съществуваща литература по търсените въпроси. Последно, но не на последно място, разбирането за процеса на духовно обгрижване и мястото на послушанието в него е от непосредствена важност за всички подвизаващи се в църквата: които преминават през етапите, или които ръководят други, които ще се изправят пред предизвикателствата на съвременния духовен живот в Православната църква.

Приноси на дисертацията:

1. Изследването е първи научен труд у нас, който излага последователно православното учение за свободната воля на човека, като го контекстуализира в етапите от духовния му живот и обгрижване. 2. Изследването е пръв опит за цялостен анализ на послушанието като начин за напредване в духовния живот на православния християнин и постигане на спасение. (не го приемам за принос) 3. Изследването има практическо приложение в обгрижването и личния подвиг на православния християнин, описвайки пътищата за приближаване до богообщение и маркирайки някои проблеми в различните етапи на неговото израстване. 4. Приведени са голям брой светоотечески извори, които до настоящия момент не са преведени, публикувани или изследвани у нас, с което е поставен на правилна онтологична основа научният въпрос за духовния път и обгрижване на православния християнин (това не е принос, а констатация на използваните извори).

Обективност и оригиналност на дисертацията:

На основание на представените данни за дисертацията и публикуваните статии във връзка с темата на дисертацията и извън темата на дисертацията, независимо от чисто методологично православната насоченост на изследването, се откриват елементи от пастирологията на западната теология и по-специално схоластико-систематични протестантски елементи, които леко размиват претенцията на автора да анализира духовния живот на православния християнин и много деликатната тема за свободата на волята. Увено боравенето с богатата западна литература в процеса на подготовката на дисертационната съчинение оказва своето влияние в изложението. Дисертацията има приносен характер и се отличава със своята автентичност и оригиналност. Голяма част от констатираните недостатъци и препоръките от вътрешната защита пред Първичното звено – Катедра Практическо богословие, са отстранени и дисертацията е приведена в защитим вид. Приложението има приносен характер.

Реквизити:

Документацията, представена по процедурата, е пълна и са направени изискуемите проверки.

Декларирам, че нямам съвместни публикации с кандидата.

Цитирането под черта отговаря на стандарта.

Езикът и стилът на изследването са ясни. В техническо отношение текстът е коректен и разбираем.

Библиографията и използваната литература са структурирани правилно.

Публикации по темата на дисертационния труд:

1. Служението на свещеника ефимерий в учебни заведения, сп. Богословска мисъл, 2, 2022 (2023);
2. Страстите, видове страсти и тяхното развитие според св. отци. Предусловия, сп. Мисъл, слово, текст, 13 (19), 2023;
3. Опасностите от технологиите и изкуствения интелект пред духовния живот на православния християнин, Сборник Хармония в различията X, София, 2023.

Авторът има много публикации извън темата на дисертацията.

В заключение

На основание на цялостната работа на дисертанта по време на обучението си в Богословския факултет, на представения дисертационен труд и публикуваните статии, свързани с темата на дисертацията и извън темата на дисертацията, въпреки констатираните недостатъци в работата се откриват приноси и в трите глави, което определя представения труд „СВОБОДНА ВОЛЯ И ПОСЛУШАНИЕ В ПРОЦЕСА НА ДУХОВНОТО ОБГРИЖВАНЕ НА ПРАВОСЛАВНИЯ ХРИСТИЯНИН”, като дисертабилен и принос в областта на Пастирското богословие.

При успешна защита на дисертационния труд препоръчвам на уважаемото Научно жури да гласува положително за присъждането на научната и образователна степен „доктор“ на г-н Ивайло Василев.

София, 09.10.2024 г.

Проф. д-р свещеноикonom Иван Иванов